

*М. А. Горшков,
асистент кафедри менеджменту та адміністрування Вінницького торговельно-
економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету
Е. О. Ковтун,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту та адміністрування Вінницького торговельно-
економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету*

ЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ПОНЯТЬ ПРОЦЕСІВ ВІДТВОРЕННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

*М. Horshkov,
assistant of the Department of Management and Administration of the Vinnytsia Trade and
Economic
Institute of Kyiv National University of Trade and Economics
E. Kovtun,
Candidate of Economic Science, Associate Professor of the Department of Management and
Administration of the
Vinnytsia Trade and Economic Institute of the Kyiv National University of Trade and Economics*

EVOLUTIONARY APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF DEFINITIONS OF THE PROCESSES OF REPRODUCTION OF THE RESOURCE POTENTIAL FOR THE AGRARIAN SECTOR OF THE ECONOMY

Стаття містить результати дослідження щодо змін основних понять та підходів процесів відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки. Автори аналізують відомі підходи та удосконалюють поняття ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки. Результатами дослідження є сформовані поняття синергетичного та збалансованого підходу, використання концепції сталого розвитку регіону та території, розширення поняття інформаційно-знанневих ресурсів.

The article contains the results of the study on changes in the basic concepts and approaches of reproduction processes of the resource potential of the agrarian sector of the economy. The authors analyze well-known approaches and improve the concept of resource potential of the agrarian sector of the economy. The results of the study are the concepts of synergetic and balanced approach, the use of the concept of sustainable development of the region and territory, the expansion of the concept of information and knowledge resources. The integrated synergistic approach to reproduction processes involves the gradual convergence and integration of parts in the process of interaction (mutual influence, interpenetration, and mutual enrichment), the process of reproduction and use is not a mechanical combination of resources, but forms a new integrative integrity of the development of the resource potential of production and social sphere. A balanced approach determines the need to study the reproduction of fixed assets through the prism of interrelated and interdependent processes of development of territory and enterprises, organizations, individual groups of the population, coherence of their development with the requirements and trends of the development of the environment. An analytical tool for

contemporary reproduction research can be a balanced system of indicators, which should have four main projections: production, territory, investment, human resources and knowledge. Such an approach involves emphasizing the reproduction of the resource potential for the possibility of realizing the tasks of continuous production; support of the territory and reproduction of resources for socio-economic development; availability of the necessary human resources of the appropriate qualification. In addition, it implies the use of the theory and practice of managing total resources. The balanced approach to the study of reproduction processes involves the interconnection between projections and financial support, as well as the active influence of reproduction processes on the development of the agrarian sector and agricultural territories. Detailing of various types of resources and their organizational and methodological support involves the definition of quantitative and qualitative characteristics, as well as the formation of a single policy of conservation, use and reproduction for the production and ecological balance of the territories, ensuring food security, socio-economic development of the territory, etc. Socio-economic potential is determined by property relations, development of the territory and its community. The resource potential of the agrarian sector of the economy should be considered as a combination of natural, material, human and information resources and the conditions for the development of their environment (territory, community, enterprises, region and state). The determined strategy of reproduction of resource potential involves further elaboration of each direction of resources within the framework of regional development taking into account the peculiarities of agricultural territories and socio-economic development.

Ключові слова: *системний підхід управління, система управління, процеси відтворення ресурсного потенціалу, аграрний сектор економіки.*

Keywords: *system approach of management, management system, processes of reproduction of resource potential, agrarian sector of economy.*

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Зростаючі темпи використання різноманітних ресурсів в аграрному секторі економіки зумовлюють проблему відтворення та збереження ресурсів довкілля та створених людиною. Тісний зв'язок між використанням, збереженням та відтворенням ще раз акцентує увагу на безперервності процесів відтворення та необхідності формування спеціальних механізмів для підтримки цих процесів. Різноманітні концепції щодо розвитку сільських територій, аграрних підприємств, використання та відтворення ресурсів на рівні регіону та країни потребують синергетичного поєднання та уточнення в ряді споріднених дефініцій, таких як потенціал, аграрний потенціал, ресурсний потенціал, відтворення ресурсів тощо. Чітке розуміння основних понять процесів відтворення з врахуванням їх зв'язків з провідними концепціями розвитку аграрного сектору економіки та сільських територій дозволять більш комплексно вирішити питання ефективного використання ресурсного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблем.

Починаючи з XVII сторіччя вчені зацікавились дослідженнями оцінки національних ресурсів та формування управлінських засад щодо їх відтворення. Прихильники різних теорій розглядають потенціал і як сукупність необхідних для функціонування або розвитку системи різних ресурсів, і як систему факторів (умов, складових), котрі забезпечують досягнення цілей [1]. У наукових дослідженнях щодо ресурсного потенціалу використовують такі терміни як «економічний потенціал», «інтегральний потенціал», «соціально-економічний потенціал», «ресурсний потенціал». Ю.В. Василенко розподіляє всі ресурси сільськогосподарського підприємства за походженням на природні і економічні [2]. У сільськогосподарському виробництві та розвитку сільських територій соціально-економічний процес відтворення незалежно від його суспільного характеру завжди переплітається з природним. Тому раціональне управління аграрним сектором потребує системного підходу для синергетичного управління економікою галузі з врахуванням законів природи, розвитку суспільства та сучасних технологій.

А.Е. Юзефович, зокрема, відзначає, що “аграрний ресурсний потенціал господарств і регіонів визначається наявністю, якістю і збалансованістю природних, біологічних, матеріальних і трудових ресурсів, в процесі взаємодії яких реалізується їх інтегральна здатність виробляти адекватні їй обсяги і види продукції” [3], що також свідчить про необхідність синергетичного підходу для формування інтегральної системи ресурсів та розширення соціально-економічної сфери.

Причому визначення економічного потенціалу, під яким розуміють «сукупну здатність галузей народного господарства виробляти промислову сільськогосподарську продукцію, здійснювати капітальне будівництво, перевозити вантажі, надавати послуги населенню тощо» навіть з розширенням та включенням сучасних систем машин та знарядь праці, весь науковий і виробничий арсенал, запаси сировини і енергії, трудові ресурси і виробничий досвід потребує удосконалення. Якщо говорити про регіон, то ресурсний потенціал регіону привірюється до соціально-економічного потенціалу який визначається як «сукупність елементів національного багатства, які задіяні в регіональному відтворювальному процесі...» [4].

Питання проблем формування раціональних ресурсних потенціалів розглянуті в роботах В.М. Трегобчука [5]; як статична сукупність розглядалась в роботах С. Муравського ресурсний потенціал розглядається як статична сукупність, що може бути задіяна у виробничих процесах, та акцентується увага на особливостях кожного виду ресурсу [6].

Більш сучасні підходи представлені в роботах Клокара О. та Коренюка П., орієнтовані на ринкові економічні умови та практичні дослідження і врахування технологічних особливостей відтворення природних ресурсів [7,8] і які можуть бути основою для розвитку синергетичного підходу до формування системи управління процесами відтворення ресурсного потенціалу.

Все вище наведене свідчить про те, що дефініція «ресурсний потенціал аграрного сектору економіки» потребує свого уточнення з врахуванням розвитку інформаційного суспільства, економіки знань та потреби аграрного сектору та регіонів щодо його відтворення.

Метою статті є представлення результатів дослідження еволюційних змін основних понять та процесів відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Перший етап еволюції понять ресурсного потенціалу аграрного сектору пов'язаний з переходом до ринкових економічних умов. Три групи ресурсного потенціалу – потенціал розвитку продуктивних сил, потенціал розвитку аграрних відносин, потенціал механізму господарювання та розвитку території повинні бути синергетично з'єднані. Представлені підходи до визначення дефініції «ресурсний потенціал аграрного сектору економіки» дозволяє зробити висновок що таке визначення повинно бути розширено з врахуванням територіальних соціально-економічних потреб та розвитку знаннево-інформаційних ресурсів. Саме для цього доцільно використати теорію управління загальними ресурсами та концепцію сталого розвитку, враховуючи технологічні особливості сучасних ресурсів аграрних підприємств.

Складовими процесу відтворення сьогодня стало відтворення природних, матеріальних, трудових та інформаційних ресурсів, які використовують у процесі виробництва, та в середовищі проживання людей у цілому. Для постійного відтворення необхідне постійне відновлення природних ресурсів: поновлення родючості земель, лісних масивів, підтримання чистоти водних і повітряних просторів, підтримка демографічних процесів, поновлення матеріальної бази виробництва та розвитку території, підтримка баз знань. Безперервність процесів відтворення обумовлює щільний зв'язок з процесами збереження та використання ресурсів.

В межах концепції сталого розвитку процеси відтворення ресурсного потенціалу аграрного сектору передбачають вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем з наданням рівних можливостей кожному члену суспільства за рахунок підвищення ефективності використання ресурсів та ліквідації залежності між економічним зростанням та забрудненням довкілля. В центрі концепції сталого розвитку стоїть людина, оскільки вона сама з її потребами є метою суспільної діяльності, і вона ж є основним фактором досягнення мети. Людина (як ресурс розвитку аграрного сектору), з одного боку, є біологічною істотою, з іншого – носієм інтелекту, творцем і споживачем інформації (в широкому розумінні), яка якраз і є невичерпним ресурсом розвитку [9].

Інтегрований синергетичний підхід процесів відтворення передбачає поступове зближення та об'єднання частин в процесі взаємодії (взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозбагачення) [10], процес відтворення та використання не є механічним поєднанням ресурсів, а формує нову інтегративну цілісність розвитку ресурсного потенціалу виробництва та соціальної сфери.

Збалансований підхід визначає необхідність дослідження відтворення основних засобів через призму взаємопов'язаних та взаємообумовлюючих процесів розвитку території та підприємств, організацій, окремих груп населення, узгодженості їх розвитку з вимогами та тенденціями розвитку зовнішнього середовища. Аналітичним інструментом сучасних досліджень процесів відтворення може бути адаптована система збалансованих показників, яка повинна мати чотири основних проєкції: виробництво, територія, інвестиції, людські ресурси та знання. Такий підхід передбачає акцентування на відтворенні ресурсного потенціалу для можливості реалізації задач безперервного виробництва; підтримки території та відтворення ресурсів для соціально-економічного розвитку; наявності необхідних людських ресурсів відповідної кваліфікації. Крім того, він передбачає використання теорії та практики управління загальними ресурсами [10]

Збалансований підхід до дослідження процесів відтворення передбачає взаємозв'язок між проєкціями та фінансове забезпечення, а також активний вплив процесів відтворення на розвиток аграрного сектору та сільськогосподарських територій.

Деталізація різних видів ресурсів та їх організаційно-методичного забезпечення передбачає визначення кількісних та якісних характеристик, а також формування єдиної політики збереження, використання та відтворення для виробничої та екологічної збалансованості територій, забезпечення продовольчої безпеки, соціально-економічного розвитку території тощо.

Соціально-економічний потенціал визначається відносинами власності, розвитком території та її громади. Такий підхід дозволить чітко визначити напрями відтворення ресурсів аграрного сектору у відповідності до державної аграрної політики за основними пріоритетами:

забезпечення в сільськогосподарському виробництві процесів відтворення виробничих та земельних ресурсів за допомогою системи державних організаційно-правових заходів прибутку на авансований капітал, включаючи вартість земельних ресурсів, не нижче середнього рівня по економіці держави;

створення умов для реалізації та захисту прав селян на землю, формування ринкових земельних відносин, охорони земель держави – відтворення природних, демографічних та інших територіальних ресурсів;

державна підтримка розвитку конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва на основі кооперації та інтеграції – розвиток ресурсного виробничого потенціалу;

формування сприятливої цінової, фінансово-кредитної, страхової, податкової та бюджетної політики – розвиток управління фінансовими ресурсами;

забезпечення раціональних внутрішньогалузевих і міжгалузевих економічних відносин розвитку та відтворення знаннево-комунікаційних ресурсів;

державна підтримка підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів, виконання наукових досліджень для аграрного сектору; створення умов для закріплення у сільській місцевості кваліфікованих спеціалістів сільського господарства, освіти, культури, охорони здоров'я та побутового обслуговування – розвиток трудових та знаннево-інформаційних ресурсів; соціально-економічний розвиток села;

розвиток центрів обробки сільськогосподарської продукції в обласних та районних центрах аграрних областей – синергетичний розвиток територіальних ресурсів [11].

Висновки

Таким чином, аналіз еволюційного розвитку основних понять та категорій розвитку ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки та процесів його відтворення дозволяє зробити висновок, що еволюційні зміни дефініцій ресурсного потенціалу тісно пов'язані з використанням синергетичного та збалансованого підходу до стратегічного управління процесами відтворення ресурсного потенціалу на основі концепції сталого розвитку, враховуючи технологічні особливості окремих процесів та необхідність запровадження інноваційних знанневих технологій.

Ресурсний потенціал аграрного сектору економіки слід розглядати як сукупність природних, матеріальних, людських та інформаційних ресурсів та умов розвитку їх середовища (території, громади, підприємств, регіону, держави). Визначена стратегія процесів відтворення ресурсного потенціалу передбачає подальшу деталізацію кожного напрямку ресурсів в межах регіонального розвитку з врахуванням особливостей сільськогосподарських територій та розвитку їх соціально-економічної сфери.

Література.

1. Салихов С-А. С-М. Современные проблемы управления природно-ресурсным потенциалом / С-А. С-М. Салихов // Вестник АГТУ, № 3, 2004. – С. 58-62.
2. Василенко Ю.В. Производственный потенциал сельскохозяйственных предприятий. – К.: Наукова думка, 1989. – 152 с.
3. Юзефович А.Э. Аграрный ресурсный потенциал: формирование и использование. – К.: Наукова думка, 1987. – 175 с.
4. Экономическая энциклопедия. Политическая экономия / Гл. ред. А. М. Румянцев. – М.: Советская энциклопедия, 1980. – Т. 4. – С. 532
5. Трегобчук В.М. Економічні проблеми відтворення і модернізації ресурсного потенціалу АПК / В.М. Трегобчук // Економіка АПК. – 1999. – №1. – С.54-58.
6. Муравский С. Сущность, состав и структура агропромышленного производственного потенциала / С. Муравский // АПК: Экономика, управление. – 1989. – №3. – С.53-56.
7. Клокар О.О. Ресурсный потенциал аграрного сектора экономики: теоретичні та практичні аспекти дослідження його ефективного відтворення / О.О. Клокар // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Випуск 5, частина 1, С. 183- 187.
8. Коренюк П. Методика оцінки ефективності використання та відтворення продуктивних угідь сільськогосподарських підприємств / П. Коренюк, Н. Чмуленко // Економіст. – 2012. - №1. – С. 47-50.
9. Масловська Л. Регіональний аспект трансформації природокористування у контексті сталого розвитку / Л. Масловська // Економіка України. — 2000. — № 2. — С. 64—68.
10. Prutska O. The adaptive mechanism of supervision of rational environmental management processes based on the theory of E. Ostrom / O. Prutska, M. Gorshkov // Кібернетичне управління та інформаційні технології. 2014. - №1.- С. 62-71.
11. Чорна Л. О. Системний розвиток міста як економічного центру сільськогосподарської території / Л. О. Чорна, О. О. Коваленко, С. В. Матусяк // Агросвіт. – 2009. – № 2. – С. 19-23.

References.

1. Salikhov S-A. S-M. (2004) "Modern problems of natural resource management", Vestnik AGTU, vol. 3, pp.58-62
2. Vasilenko YU.V. (1989) Proizvodstvennyu potentsial sel'skokhozyaystvennykh predpriyatiy [Production potential of agricultural enterprises], – K.: Naukova dumka, Ukraine.

3. Yuzefovich A.E. (1987) Agrarnyy resursnyy potentsial: formirovaniye i ispol'zovaniye [Agrarian resource potential: formation and use] – K.: Naukova dumka, Ukraine.
4. Ekonomicheskaya entsiklopediya. Politicheskaya ekonomiya [The economic encyclopedia. Political economy] (1980) / Gl. red. A. M. Romyantsev. – M. : Sovetskaya entsiklopediya, Soviet Union.
5. Tregobchuk V.M. (1999) “Economic problems of reproduction and modernization of the resource potential of APC”, *Ekonomika APK*, vol. 1, pp.54-58.
6. Muravsky S. (1989) “Essence, composition and structure of agro-industrial production potential”, *APK: Ekonomika, upravleniye*, vol. 3, pp.53-56.
7. Klokar, O.O. (2014) “Resource potential of the agricultural sector: theoretical and practical studies apekty its effective play”, *Naukovyy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, vol. 5, pp.183-187.
8. Korenyuk P. and Chmulenko N. (2012), “Methods of assessing the effectiveness of the use and reproduction of productive farm land”, *Economist*, vol. 1, pp.41–45.
9. Maslovska L. (2000) “The regional aspect of the transformation of nature management in the context of sustainable development” *Ekonomika Ukrainy* , vol. 2, pp.64–68.
10. Prutska O., Gorshkov M. (2014) The adaptive mechanism of supervision of rational environmental management processes based on the theory of E. Ostrom, *Kibernetychne upravlinnya ta informatsiyi tekhnolohiyi*, vol.1, pp.62-71.
11. Chorna L. O., Kovalenko O. O. and Matusyak S. V.(2009) “Systematic development of the city as an economic center of agricultural areas”, *Ahrosvit*, vol. 2, pp.19-23.

Стаття надійшла до редакції 30.08.2017 р.